

ДРАГАНА С. НОВАКОВ¹
ДРЖАВНИ УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ ПАЗАРУ
ДЕПАРТМАН ЗА ФИЛОЛОШКЕ НАУКЕ

РЕЦЕП Ш. ШКРИЈЕЉ
ДРЖАВНИ УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ ПАЗАРУ
ДЕПАРТМАН ЗА ФИЛОЗОФСКЕ НАУКЕ

ИЗ АНТРОПОНИМИЈЕ НЕКИХ НАСЕЉА НА ПЕШТЕРУ НА СТАРИМ НИШАНИМА (XVIII И XIX ВЕК)

САЖЕТАК. На темељу прикупљене грађе са Пештера, у раду се анализирају лична имена и надимци ексцерпирани са најстаријих епитафа. Овим истраживањем обухваћени су извори настали у XVIII и XIX веку. За ову прилику нећемо представити целокупан антропонимијски слој на Пештеру, јер су многи споменици веома оштећени (преломљени, утонули у земљу или обрасли маховином). Општи део рада обухвата сажети преглед пештерске историје, анализу некадашње и данашње територијалне распрострањености, као и осврт на порекло неких породица. Други део рада темељи се на теренским истраживањима аутора и анализи рашчитаних антропонима. Знатан део богатог епиграфског материјала на Пештеру до данас није научно обрађен, што је случај са натписима на гробним белезима који чине предмет овога рада.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Пештер; антропоними; нишани; народни језик; ћирилица; османско (старотурско) писмо; латиница.

¹ dragananovakov1@yahoo.com; rskrijelj@np.ac.rs

Рад је примљен 28. новембра 2020, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 6. јула 2021.

УВОД

Пештер се налази у југозападном делу Србије у регији Стари Влах и Рашка обухватајући делове сјеничко-тутинског краја. Област Горњег и Доњег Пештера има око сто села и заселака који су разбацани по брдима и падинама Јавора, Голије, Нинаје, Хомара, Крушчице, Хума Жилиндара и Гиљеве (Павловић, 2009, стр. 209). Због природно-географских карактеристика овај крај многи зову и „кров Србије“ или „српски Сибир“.

У овоме раду анализирана је грађа на основу теренскога истраживања са најстаријих нишана² који су се могли наћи у следећим пештерским селима: Баћица (Бћ), Баре (Ба), Беле Воде (БВ), Бороштица (Бо), Царичина (Ц), Цетановиће (Це), Читлук (Ч), Делимеђе (Де), Долиће (Д), Дражевиће (Др), Дуга Пољана (ДП), Ђерекаре (Ђ)³, Гоње (Доње) (Г), Гујиће (Гу), Јанча (Ј), Камешница (К), Кониче (Ко), Лескова (Л), Љутаје (Љ), Међугор (М), Мелаје (Ме), Мухово (Му), Набоје (Н), Пружањ (П), Рамошево (Ра), Расно (Р), Растеновиће (Рас), Режевиће (Ре), Суви До (СД), Шаре (Ш), Шароње (Ша), Шипче (Ши), Точилово (То), Триједине (Т), Тузиње (Ту), Жабрен (Ж), Угао (У), Врсјенице (В) и Зајечићи (З).

² Нишани представљају камене споменике изнад гробова (Веšlagić, 1971a, 1971b, 1978, 2015; Муџезиновић, 1974, 1977; Azemović i Luboder, 2007; Рашић, 2017). Назив потиче из турског, изворно из персијског језика и значи 'белег' [мега, орден, дар, знак, камен' < тур. *signit*] (Шкаљић, 2014, стр. 459; RJA, 1917–1922, VIII, стр. 190; Даничић, 1975, II, стр. 168). У нашој грађи углавном долази лексема у множини *нишани* (Рахметли Адемовић Делија 1880 Ђ – *Нишане* подижу син Брахо, снаха Ђама са синовима ћеркама и унуцима), али се бележи и у једнини *нишан* (нпр. Рахметли Сејфовић Мујо – *Нишан* подиже син Дервиш, 1886, Р). Међутим, јавља се и облик *сиоменик*, *сиомен*, *усйомена*, *мезар*, чак и *ојомен*, у истом значењу. О овоме детаљније (с примерима) в. више у: Новаков и Шкријељ, 2018a, стр. 150. У раду ћемо користити осим лексема *нишан* и термин *споменик*.

³ У *Поменику манастира Дечана* (Деч. 109) у којем започиње уписивање приложника од XVI века помињу се (на маргинама у записима) осим пештерске и сеничке *нахије* и топоними: *нахия Пешћеръ село Б[о]ровцица* 98', *Пешеръ* 105; *Ђ?рекари* 109', *Ђерекари* 110; *нахия Сеничка* 129 (број поред примера представља лист на којем је забележен). Неки од топонима налазе се и раније, на пример, у *Ојширном каиасјарском јојису из 1455. јодине. Обласи Бранковића: село Ђерекар (Ђерекаре) које називају и Рахорика и село Набој* (1972, стр. 5, 6). У *Сумарном јојису Санџака Босна из 1468/69. јодине помињу се: Дио нахије Сјеница, село Гоња, село Раждаина, село Врхсеница, село Дуја Полана* (2008, стр. 8, 16, 17, 18). *А село Пешћера помиње се и у Ојширном јојису Призренској санџака из 1571. јодине* (Катић, 2010, стр. 313–314).

Наш задатак овом приликом неће бити да детаљно анализирамо све антропониме из прикупљене грађе, него ћемо донети само доступну читљиву грађу из које је узет узорак. А основни циљ јесте утврђивање најкарактеристичнијих семантичких одлика с освртом на структурне.

Ово истраживање обухвата нишане из XVIII и XIX века (од 1708. до 1900. године). Најстарији нишан из наше грађе пронађен је у Пружњу⁴ и на њему пише: *Рахмeйли* (покојна) *Јусовић Ђузига рођ. 1708. н. њодиге син Зајим.*

Писма најстаријих анализираних нишана⁵ на Пештеру јесу ћирилица, потом османско (старотурско) и латиница. Ваља напоменути да су сви стари нишани малобројни, јер их је мало сачувано. Примећено је да је крајем XIX и почетком XX века писмо ових споменика углавном била латиница, а данас, искључиво латиница. Такође, сви обновљени нишани који су некад били исписани ћирилично или на старотурском, сада су на латиници.

На неким старим нишанима стоји само османско писмо⁶, а на другим прво старотурско, а испод тога ћирилица (готово по правилу из тога периода увек је ћирилица). Најстарији нишан на којем је само османско писмо пронађен је у Читлуку и на њему пише 1735/36. година.

Натписи на нишанима изразито су вредна и важна грађа за проучавање народнога језика и његовога развоја, у одређеном времену и простору⁷.

КРАТАК ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД

Нажалост, нема тачних података када су Словени населили Пештер, а ни шта се догодило са староседеоцима⁸. Познато је да су у последњој деценији XIV века Османлије одузеле Сјеницу⁹ од Бранковића и дали је на управу Стефану Лазаревићу. Бранковићима је враћена 1402. године, оставши у њиховом поседу до потпуног пада под турску власт (Павловић, 2009, стр. 16).

⁴ В. слику 1. на крају овога рада.

⁵ О писмима са старих нишана в. више у: Новаков и Шкријељ, 2018а. У раду ћемо једнако употребљавати оба термина – старотурско и османско писмо.

⁶ В. слике 2. и 3. на крају овога рада.

⁷ Према класификацији Павла Ивића (2009, стр. 49) говор овога дела југозападне Србије (тутинско-новопазарско-сјенички), припада североисточном поддијалекту зетско-сјеничкога дијалекта и староштокавски је (обухвата подручје трију општина – Тутин, Нови Пазар и Сјеницу).

После великих сеоба становништва након Великога рата (1683–1699) на простор плавско-гусињскога краја до Пештера, Османлије су из северне Албаније населиле бројне породице албанских брђана (Малисора), који су из племена Климената, Шкријеља, Хота, Шаља, Груде, Гега, којих је било и католика и православних и муслимана (Барјактаревих, 1960, стр. 175; Томић, 1995, стр. 63; Селимовић, 2017, стр. 11).¹⁰

Тако досељено становништво губи своја примарна етничка обележја, пошто долази до њиховог мешања са мухаџирским (избегличким) из Босне и Херцеговине и Црне Горе, а у појединим пештерским селима (Долиће, Угао) малобројне мухаџирске породице стапају се с мештанима (Мушовић, 1980, стр. 74).

Што се порекла данашњег становништва Пештера тиче (а то је највише муслиманско), можемо рећи да су његови досељеници углавном из динарских племена (Милојевић, 1921, стр. 88; Грујић, 1936; Павловић, 2009, стр. 17). Највише кућа чине досељеници који су дошли крајем XVIII и почетком XIX века из разних крајева: Бихора, затим западно од Лима, Колашина, Васојевића, Полица, потом Берана и села око њега, Полимља, околине Плава, Мораче, Дробњака и Куча, Пећи, Призрена и Босне и Херцеговине, па и оних крајева Херцеговине који су припадали Црној Гори.

- ⁸ У далекој прошлости Аутаријати су населили Пештер око 700 г. п. н. е, при чему се локално становништво (вероватно Дарданци који су према археолошким истраживањима живели на овим просторима од пре 3000 година) повукло у долину Рашке, в. више у: Павловић, 2009, стр. 15. Аутаријати су нестали најездом Скордиска (који су били измешани с илирским и трачким племенима), а касније и Римљана (Павловић, 2009, стр. 15). О римском периоду на подручју Старог Влаха и Рашке не може се говорити с прецизношћу.
- ⁹ Име данашњег града (из новијег времена), иако се код старијих људи, приликом разговора на терену у пештерским селима, готово увек чује еквивалентни лик ове лексеме, *Сеница*. Потврду за то имамо и у даљој прошлости, а коју смо пронашли и у *Поменуку манасџира Дечана*, в. више у фусноти бр. 3.
- ¹⁰ После аустро-турског рата 1737–1739. године, Клименти, који су још у већини били католици учествовали су и у рату против Турака, па су се потом населили у Срем (Томић, 1913, стр. 22–23). Клименти као најбројнији, а и остали Малисори дошли су на Пештер без својих католичких свештеника (Селимовић, 2017, стр. 12). Турске власти поучене искуством из протеклих ратова, када су католички Малисори били на страни Аустрије и Венеције, а посебно Клименте, кренуле су у процес исламизације, те је тако одмах почела исламизација Климената и других малисорских племена (Селимовић, 2017, стр. 12). Да би тај процес спречила, Римска курија је послала своје свештенике на Пештер, који су ту боравили од 1719. до 1721. године. Међутим, то ипак није могло спречити процес исламизације, али су извршили попис католика, и то највише Климената (Селимовић, 2017, стр. 13).

Јужну струју чине досељеници из Паочине (јужно од планине Крушевице), из Бога (у Ругови), који су малобројни (Милојевић, 1921, стр. 8–89; Павловић, 2009, стр. 17–18). Од данашњег становништва Пештера најраније, а то је било на почетку XVIII века, дошли су Арнаути Клименте из Вукља и Никља, које је доселио Скадарски паша (Павловић, 2009, стр. 17). Према подацима које даје Боривоје Ж. Милојевић (1921, стр. 87), цео Угао и највећи део Долића чине поменути досељеници, док су, на пример, климентски досељеници основали Расно. И заправо, сва данашња насеља Пештера и Сјенице засновали су досељеници.

Према речима Месрура Шачића, у то време се у неким пештерским селима говорио чак и албански језик (2000, стр. 112). У нека места људи су долазили често и без документације, те су добијали презимена према етницима:¹¹ *Кучевић* Ж (кучка област која обухвата Црногорска Брда), *Бишевац* М, БВ (Бишево, насеље у општини Рожаје у Црној Гори), *Колашинац* Т (Колашин, град на северу Црне Горе), *Баћ* Ж (село у општини Рожаје у Црној Гори), *Рујовац* Љ (Ругова, област на Косову и Метохији у близини Пећи) и др.

После Првог балканског рата (1912) сјенички крај је ушао у састав Краљевине Србије, а већа села из тога периода била су Гоње (859 кућа), Тријебине (815) и Дуга Пољана (679) (Павловић, 2009, стр. 16).

ПЕШТЕРСКА ОНИМИЈА

Имена оријенталног порекла на овим просторима сасвим сигурно осликавају миграције и етнојезичка прожимања, као и различите слојеве и степене прилагођавања турског лексичког наноса словенском творбеном обрасцу. Несумњиво је да су се велика османлијска освајања рефлектовала уопште и на говоре овога подручја, нарочито у домену антропонимије.

У истраживаном корпусу доминирају имена оријенталног порекла, потом долазе албанска, или она чија је основа албанскога порекла, а најмање је словенских имена.

¹¹ Анкица Чилаш Шимпрага сматра да се етници најчешће дефинишу као имена становника одређенога насеља, краја, покрајине, државе, а да се само у ономастичким радовима разликују етници, као имена становника некога насеља, или предела, од етнонима, као имена народа, националности (2012, стр. 17). Међутим, ту остаје проблем, јер код нас „народ“ није исто што и „националност“.

Према речима Дуње Брозовић Рончевић у оријенталној традицији је присутније настојање да се именом новорођенчета преноси одређена порука, односно да дете именом добије пожељне особине (естетске, карактерне и сл.) које су присутне у лексичком садржају самога антропонима (2003, стр. 69), што је познато и у словенском свету. То се може видети и у именима из наше грађе: *Бахѝа* 1880, Р¹² [од перс. *baht* 'срећа']¹³; *Хајруша* 1891, Р [од тур. *hayrî* 'добра, сретна']; *Рушо* 1898, Г, хипокористик од *Рушиг*, *Хрушиг* [од перс. *huršid* 'сунце', тур. *rūşen* 'светло, блиставо, сјајно']; *Иза* 1888, БВ, од *Изеѝа* [од ар. *Izzâ, izzet* < 'величина, узвишеност, слава, понос']; *Љузига* 1889, Др [од тур. *Güzide* 'изабрана, пробрана'] и сл.

На неким нишанима често на старотурском стоји цело име, *Нуррагин*, док испод тога на ћирилици долази скраћено, *Нуро* 1868, Т, што је сасвим нејасно.

Често се поред имена жена не налази презиме, него прво податак о имену њенога оца, супруга, чак и сина, па везано уз његово име долази презиме, а потом долази име мајке, односно умрле: *Пенда мајка Курѝановић Арслана*. У Тријединама имамо пример да на једноме нишану пише: *Ума Каришик из Уѝла, мајка Ујкана Каришика* (а иза њенога споменика стоји синовљев: *Каришик Хаѝи Ујкан* 1883). И ти подаци несумњиво говоре о снажном патријархалном елементу на овоме терену, који се могао видети чак и на споменицима.

НАПОМЕНЕ О НЕКИМ ПАТРОНИМИМА

На пештерскоме терену уочава се разнојезички апелативни супстрат у презименским основама, а оно што је најоучљивије јесте да су најбројнији патроними од антропонима оријенталнога порекла. Потом по бројности долазе презимена која су настала од основа албанскога порекла (*Пљакић*¹⁴ У, *Кучевић* Ж, *Ујкановић* Бћ, *Гиѝић* БВ и сл.). У великом броју случајева реч је о хибридикама

¹² У наставку рада даваћемо примере са потврдом из једнога села, иако се одређено име могло јавити и у другим местима и са другим годинама. Одлучили смо се за овакав поступак како не бисмо услед бројних примера оптеретили текст, јер се у овоме чланку не давимо фреквенцијом антропонима. Број који следи после имена односи се на године рођења. Сва имена даваћемо у номинативу, иако се на нишанима јављају и датив и акузатив.

¹³ За семантику оријенталних имена користили смо речнике: *Türkçe...*, 1997; *Osmanlı...*, 2011; *Fjalor...*, 2002; Шкаљић, 2014; Haverić i Šehović, 2017.

¹⁴ О овим антропонимима в. више и у: Новаков и Шкријељ 2018б: стр. 186, 190.

(творба је словенска), па их не сматрамо позајмљенима из албанскога језика.¹⁵ Међутим, неки нишани су на албанском језику.¹⁶ Ово не изненађује, јер је чињеница да су на ове просторе Албанци дошли на прелазу XVII и XVIII века, тачније, 1700. године, јер се тада јавља њихово насеље, али их овде, према Јовану Томићу, није било у прво време, по заузећу овога краја од Турака, а ни у XVI и XVII веку (1995, стр. 60–62). Када се погледа етнографска карта Пештера коју је начинио Јован Цвијић (1996, стр. 498)¹⁷, на њој се може уочити арнаутско насеље које су донели Турци, а које потиче од католичког племена Климената, чији су каснији суседи били Кучи, Груде, Хоти и Бјелопавлићи.¹⁸

Презиме *Пљакић* везано је за једно од најстаријих племена из села Угла, а према тврдњама наших најстаријих саговорника са пештерскога терена, од њих потичу и *Курџановићи* из села Тузиња.¹⁹ Порекло им је од насељеног малисорског племена Вокља – Климената. Презиме вероватно долази од придева *џлак* [’стар’ < алб. *plak*, -џ; ’старење’ < алб. *plákj*] (*Fjalor...*, 2002, стр. 1012), које је, претпостављамо, изворно било *Пљакaj*.

Према литератури, у Жабрену је највише потомака племена Кучи, а доказ свакако јесте презиме *Кучевић*, које потиче од албанског придева *куч* [’црвен, особа црвена у лицу, или риђокоса’ < алб. *kuç*] (*Fjalor...*, 2002, стр. 634), као и племена Климента (алб. *Keljmendi*), од којих су тамошњи Гицићи (Šačić, 1999; Мушовић, 1989, стр. 173). *Куч* се помиње још у *Дечанској њовели* (Грковић,

¹⁵ Анђела Франчић (1993) сматра да је до уноса алоглотскога апелатива у лексички састав језика примаоца дошло у „претпрезименском раздобљу, његова (апелативна) семантика транспарентна је говорницима тога језика, а посуђеница је увијек граfiјско-фонолошки, морфолошки и творбено прилагођена узусима језика примаоца и равноправно с идиоглотским лексемима судјелује у презименској творди“ (1993, стр. 71).

¹⁶ Овај нишан пронађен је у селу Угао и на њему пише: *Rahmetli Nurë Hukaj Lajçi 1869. Varrin e punoi djali islami dhe mesa dervisani: Rahmetli Nur Hukaj Ljajçi. Grob je podiqao sin Isljam i unuka Devišani*. Захваљујемо колегиници проф. др Наиле Маља-Имама за помоћ око превода овога нишана са албанскога језика на српски. Поред овога споменика долази и други исписан на српском језику, на којем се налази презиме умрле, *Љајић*. Сасвим је јасно да је питању исто презиме, а да споменик исписан на албанском језику припада жени која је задржала своје девојачко презиме *Хукај* (што би данас на Пештеру било *Хукић*).

¹⁷ Према његовом мишљењу готово цело једно насеље, Вусање (212 кућа), насељено је Климентима, чији је предак био *Бонбала* (1996, стр. 498).

¹⁸ О историји тога насеља в. и: Јигећек, 1912, стр. 35 од напомене 8.

¹⁹ И само име овога села јесте албанскога порекла, о томе в. више у фусноти бр. 20.

1983, стр. 184; Ајети, 1982, стр. 153). Идриз Ајети сматра да је назив вероватно позајмљеница из латинскога језика *сиссеус* и да је настао према црвеном земљишту (1982, стр. 153). Он наводи да Куча има насељених у скадарској области и да чак једно село носи име *Кучи* (1982, стр. 153). Милица Грковић истиче неколико гентилних имена старог албанског ономастикона, а једно од њих јесте и *Куч* (1983, стр. 90) на које скреће пажњу и Митар Пешикан.²⁰ Томо Маретић мисли да презиме *Кучевић* стоји у вези с речима *кучка* и *кучићи* (Грковић, 1977, стр. 117). Основа презимена *Кучевић* јесте албанскога порекла. Међутим, ово презиме може бити и директно изведено из племенског имена (*Кучи*), које можда онда не искључује и његово српско (словенско) етничко порекло (етим. албанско, односно дошло алб. посредовањем).

Презиме *Ујкановић* забележено је 1875. године у Баћици, потиче од имена *Ујкан*, а припадало би заштитним антропонимима, јер се давало мушкој деци да би остала у животу. Беговић и Личина, пак, издвајају *ујк* као узвик у значењу 'изволите, чујем те' (2012, стр. 195). Име *Ујкан* 1883 Тр, такође је највероватније албанскога порекла ['вук, курјак' < алб. *ујк*] (*Fjalor...*, 2002, стр. 1403). Основу *оуј* налазимо и код Миклошича (1963, стр. 1044), у РЈА (1967, Свезак 79, стр. 416), имамо одредницу *Ујканова махала*, што представља *земљишије с њивама или ливадама зајрађено или одвојено*, а и код Вука *ујкање* или *ујкаји* (Караџић Стефановић, 1975, стр. 776). Према Светозару Стијовићу, ово образовање ће пре бити од горенаведеног албанског *ујк*, него од словенског термина сродства, јер се и данас код Албанаца у Метохији може чути народно име *Укѐ-а*, а које одговара нашем *Вук* (1980, стр. 115). Такође, име *Ујкан* није забележено у нашој стручној литератури, а ни код православног становништва у Метохијском Подгору. Светозар Стијовић сматра да је теже претпоставити да је овај антропоним остао из предисламског времена кад су и Пештерци имали у свом изражајном фонду родбински назив *ујак*, који је касније замењен турцизмом *даица*, *дајо* (1980, стр. 115).

²⁰ Такође, он упућује на дечански катун Арбанаса у *Дечанским хрисовуљама*, који се зове *Арбанаси Тузи* („Туз’је“, стари облик множине), истичући да се налазио северно од Скадра где су били и остали Тузи, близу дечанског села Крушева. То доказује не само племенско име које је понео челник катуна (*Лџи Туз*), него и низ приимака или презимена којима налазимо аналогije и у другим изворима скадарскога краја: *Куч*, *Граша*, *Ђурко*, *Бушаи* и сл. (1986, стр. 6).

Тешко је одредити патроним *Гицић* Ж, БВ (дројно су братство Клименте, Мушовић, 1979, стр. 173), које је можда настало од именице *џиц-а* [’овца белог репа са црвенкастим шарама’ < алб. *gic*, -ë], или *џиц-и* [’прасе’ < алб. *gic*, -i], која је, свакако, зоонимског порекла (*Fjalor...*, 2002, стр. 389) или од надимка албанског малисорског имена родоначелника (Селимовић, 2017, стр. 88). Међутим, ова лексема може бити и део балканске сточарске лексике, јер је има и у румунском (влашком) језику. Код Петра Скока глагол *џицаши се* значи ’скакати’ и представља оноματοпеју којом се опонаша нека брза радња (1971, Књига прва, стр. 561), а лексему *џица* налазимо и код Вука (Караџић Стефановић, 1975, стр. 86). Стога овај патроним не можемо са сигурношћу прикључити категорији презимена која имају сигурну албанску основу.

ИМЕНА СЛОВЕНСКОГА ПОРЕКЛА

У пештерском онимикону поред имена оријенталног ту су још и антропоними словенскога порекла: *Злајица* 1882, В; *Злаица* 1898, Др; *Мушка* 1862, Н; *Ходо* 1877, Ш; *Плаво* 1857, То; *Гаља* 1891, У; *Немка* 1840, Т и сл.

Женске антропониме *Злаица* и *Злајица*, и Исмет Смаиловић сврстава у категорију најстаријих словенских народних имена код муслиманског становништва у Босни и Херцеговини (1990, стр. 47). Мухамед Хаџијахић сматра да су се имена овога типа задржала захваљујући остатку прасловенског култа према богињи Златни.²¹ Наравно, ове антропониме налазимо и код Милице Грковић (1977, стр. 254). У РЈА за ово женско име пише да се оно јавља с потврдама од XIII века, и као ’надимак каквом милом женском чељадету’ (1975, XXII, стр. 892), док га РСАНУ бележи као хипокористик од *Злајица*, *Злаица* (1966, VII, стр. 50).

Такође, забележено је и словенско народно име *Мушка* 1862, Н, које се у овим крајевима најчешће давало из сујеверја, као заштитно, да би престало рађање женске деце.²² Овај антропоним не налазимо у *Речнику* Милице Грковић (1977). Међутим, Исмет Смаиловић га наводи као једно од старих словенских народних

²¹ Према његовом мишљењу ово име је до данас остало код босанских муслимана, јер је култ небеске Златне био веома јак, те се зато и задржао, упркос доминантности арапско-турско-персијских имена. А од ранијих женских антропонима најраширеније је било Златица или Златка (1973, стр. 43).

²² Током теренскога рада од Ехље Адемковић (78) из Рашковића, сазнали смо да се верује да мајке које рађају женску децу, дају своје име да би се родило мушко, а то ће се исто догодити и ако дају девојчици име *Мушка*.

имена код муслиманског становништва у Босни и Херцеговини (1977, стр. 22). Дакле, оно илуструје тип словенских народних антропонима који, рекли бисмо, нигде до сада није забележен изван бошњачке средине. За име *Мушко* Мате Шимундић каже да је у опоруци сплитског свештеника Црноте, године 1144. поред потписника Ругоње стоји и *Мушко* Јадрић или Јадаревић, и да је оно изведено од словенске именице *муж*, те отуда ондашња презимена *Мужак*, *Мужевеић*, *Мужић*, *Мужјак* и др. (1982, стр. 137). Могуће је претпоставити основу од мусл. надимка (а у српском заштитног имена, чешће надимка) *Мушо*, *Мушика* и сл.

Антропоним *Гала* потврђен је у РЈА као надимак нечистој жени (1887–1891, Дио III, стр. 92). Међутим, у нашој грађи долази облик *Гаља*, што на Пештеру означава црнку, црну жену, а тако зову и црну овцу у стаду. У истом значењу јавља се и у РЈА (*црна овца*), а име са основом *јал*, *јаљ* (галь), *Гал*, *Гален* забележено је у XIV веку у *Дечанским хрисовуљама* које Милица Грковић (1983, стр. 167) сврстава у категорију словенских или осталих имена, а у *Речнику личних имена код Срба* (Грковић, 1977, стр. 236) наводи женски хипокористик *Гаља* од хебр. *Гаврила* или грч. *Галина* и мушки *Гаљен*, изведен од *Гаљ(а) + ен* (1977, стр. 63). Овај облик налазимо и у РЈА (1887–1891, Дио III, стр. 96–97).

Према Светозару Стијовићу није сасвим јасно од чега је изведен антропоним *Немка*, али он претпоставља да је традиционална народна реч искоришћена као материјал за ово име (1980, стр. 118). То би могло имати два тумачења: а) придевска форма *нем* послужила је као лексичка основа за име, па би се *Немка* узимало као квалификатив женске особе коју одликује на овоме терену врлина дискретности, смерности, неговорљивости; б) као лексичка основа можда је послужио исти корен који налазимо у речи *Немац*. Међутим, вероватније је да би се овај антропоним могао прикључити категорији профилактичких имена, јер се на овоме терену пре давао из сујеверја (гл. са негацијом *не-*, *немаши*) да нема више женске деце, тј. да би се родио мушки потомак. Стога би се због те негације, као и у другим словенским именима (Новаков, 2017, стр. 75), такав антропоним свакако сврстао у заштитна. Међутим, не искључујемо и могућност и да је оно настало од оријенталног имена *Неџма* или *Неџмија*.

На једном нишану у нашој грађи, међу именима снахâ које су учествовале у његовом подизању, нашло се и женско *Немша* (у селу Врсјенице) које несумњиво припада овој категорији.²³

Занимљиво и ретко име *Хого* 1877, пронашли смо на нишану у селу Шаре,²⁴ које је највероватније хипокористик од антропонима *Наход* ('нађено дете', Грковић, 1977, стр. 144) или од *Ходивој*, *Ходимир*, што је сложено име од словенских основа (1977, стр. 203). Такође га Исмет Смаиловић (1977, стр. 47) издваја као једно од народних словенских имена, а у РЈА стоји да је овај антропоним из 'црногорске народне песме'.²⁵

Име *Плаво* 1857, То, карактеристичан је антропоним за сјенички крај и присутно је и код муслимана и код православних хришћана. Према Светозару Стијовићу ово је словенски народни антропоним код муслимана (1980, стр. 115). У старим српским поменицима²⁶ налазимо његове варијанте: *Плава* 89 (Деч. 109), *Плавша* (мушко) 88, 96', 98, 105 (2), 107', 109', 110', 124', 143', (Деч. 109), *Поменик манасџира Крушедола* 147 (2) (Турн Северин – 14731); 141 (Пљевља 74); *Плавс [в?]ша* (Деч. 109, л. 82') (женско). У РЈА (1931, Дио X, стр. 23–24) јавља се *плав*, блед човек, белопутан. Име *Плавшиа* Домагој Видовић, налази у Зажабљу (2014а, стр. 57), а Милица Грковић бележи код Срба облике *Плавац*, *Плаваш*, *Плавко*, *Плавуш*, *Плавша* (1977, стр. 158). Исмет Смаиловић сматра да је то доказ да је доја косе, очију, тена новорођеног детета могла утицати на избор имена (1990, стр. 38–39). Ову појаву бележи и оријенталиста Алим Гафуров у антропонимским системима Турака, Арапа и других народа истока. Све то указује на чињеницу да је мотивисаност дојама при давању имена позната у целом свету (1971, стр. 4–5).

Међутим, ваља истаћи да код сеоскога становништва на Пештеру ова лексема не мора уопште значити име по плавој доји, јер реч као таква, и није била присутна. Плава доја се означавала речима: *зељена* (на пример, плава девојка би била *зељенка*), потом *мавена*, *мави*²⁷ и *модра*,²⁸ док је зелена доја била *зејјун*.²⁹

²³ Податак се налази испод имена умрле: *Рахмешли Еминовић Шийкар Наја* 1898.

²⁴ *Рахмешли Лекџек Хого*, 1877.

²⁵ „Кад то зачу Ходо барјактаре“ м. име Турчину (1962–1966, XVIII, стр. 645).

²⁶ *Поменик манасџира Крушедола* (МСПЦ 240, XVI/XVII век), *Поменик манасџира Дечана* (Деч. 109, од XVI века), *Поменик манасџира Свеише Тројице* (Пљевља, 74, XVI век).

²⁷ У РЈА стоји да је *мави* лексема турског порекла и значи 'модар, плав' (1904–1910, Дио VI, стр. 588), а бележи је Вук (Караџић Стефановић, 1975, стр. 340), а такође и *мавец*, као и *Скок*, у истом значењу (1972, Књига друга, стр. 393).

²⁸ Милка Ивић истиче да је познато да су у прасловенском језику постојала два придева, а један од њих јесте управо *modrŭ*, док је други је *sinŭ*, чији нам међусобни семантички однос није довољно јасан (1995, стр. 61).

Сасвим ретко име, *Безим* 1890, пронашли смо на једном нишану у Долићу.³⁰ У РЈА стоји да је *безименик* 'чељаде и човек који се не именује', а *безиме* 'презиме Босни и у Далмацији, а да незаконита деца ако су у родитељској кући носе очево *безиме*' (1880–1882, Дио I, стр. 269).

АНТРОПОНИМИ НАСТАЛИ ПРЕМА НАЗИВИМА ЗАНИМАЊА И ДРУШТВЕНОМ ПОЛОЖАЈУ

Издвајамо данас ретко име настало од назива за занимање, женско *Дервиша* 1889, 3 [*дerviш* 'исламски редовник' < тур. *derviş*].

Мушко име *Пашо* 1872, Ши ['ранг генерала' < тур. *paşa, başa*], према Исмету Смаиловићу (1990, стр. 417–418) представља хипокористик од *Пашан*, *Пашин*, *Пашукан* и припада категорији имена према друштвеном положају³¹. У нашој грађи долази и женски облик овога имена, *Паша* 1839, Љ.

На једном старом нишану из Дражевића у горњем делу стоји османско писмо, а испод тога ћирилично, од чега се најбоље види: *Феџаховић Алиаја* 1862. Име је у оригиналу написано без *j*, а на обновљеном нишану пише: *Алијаја*, а поред антропонима долази хипокористик *Аљо*. Даље пише: *Нишан обнавља чукунунук Мујовић Музафер*. Наиме, Абдулах Шкаљић сматра да ако се уз име *Алија*, које је у основи овога антропонима дода титула *аја*, онда се не каже *Алија аја*, него (према турском начину) Али ага или Алијага (1985, стр. 88). Таква имена са стопљеном титулом која долази после антропонима јесу и: Рахић Суља *Халилаја* 1843, Т и *Рушааја* 1886, Д; затим имамо нишан на којем стоје два различита примера – са одвојеном титулом *аја* уз име умрлог, а испод тога са спојеном титулом *аја* у имену оца: *Селман Аја* 1845/1846.³² Р, син *Агулаје*. Одвојена титула долази на нишану исписаном на старотурском језику из села Расна 1860/61, и у имену оца и сина: *Шаћир Аја* син *Селман Ајин*. Наравно, сви наведени примери не значе да је особа заиста у земном животу била ага, јер се у овим крајевима

²⁹ Код Вука (Карацић Стефановић, 1975, стр. 207) и Скока (1973, Књига трећа, стр. 648) налазимо облик *зејџуни* у значењу маслинова, зелена доја.

³⁰ Замењивање гласа *s = z* као у примерима *Идрис = Идриз*, *Јунус = Јунуз*, *Илијас = Илијаз*, *Аџас = Аџаз*, итд. В. више у: Шкаљић (2014, стр. 35).

³¹ Анђела Франчић, говорећи о презименима која у основи имају термин занимања, сагледава и она чији је предлог лексема преузета из војне терминологије, потом она која значе неку друштвено-управну функцију, титулу или друштвени статус (истичући да је чак презиме *Краљ* „вјеројатно надимачког постања“) (1993, стр. 68).

она и данас даје код поседног уважавања старијих људи.³³ Затим долази име *Ахмедгеџи* 1876, СД, од *деџи* [’од поверења, од угледа’ < тур. *beğ*] (*Osmanli...*, 2011, стр. 173).³⁴ Забележено је сасвим ретко и женско име које у себи садржи придев *хаџи* + хипокористик *Мана*, које долази стопљено с антропонимом, то је *Хаџимана*³⁵ 1861, У, које припада и категорији сложених антропонима. Међутим, добијање овога имена на рођењу не можемо повезати и са њеним одласком на хаџилук, него некога од чланова њене породице у којој је рођена.

Забележени су примери са титулом која долази испред или иза антропонима која представљају синтагму: *Мула*³⁶ Бајрам 1880, У; *Мула Осман* 1825, У;³⁷ *Мула Селмо* 1853, Р; *Хаџи*³⁸ Целил 1797/98, У; *Каришик Хаџи Ујкан* 1883, Т; *Хаџић Хаџи Најо* 1854, Гу; *Софтић Хаџи Иљаз* 1890, З; *Кучевић Хаџи Халил* 1819, као и *Ејуб Баша*³⁹ 1793, П.

³² У даљем тексту даваћемо увек велико слово за титулу, када је она одвојена од имена. На нишанима писани старотурским језиком нема разлике између малог и великог слова. На овом старом нишану стоји 1262. хиџретска година, која се односи на 1845/1846, што је година смрти овога човека. Напомињемо да на нишанима који су на старотурском, углавном долазе само године смрти, јер су људи на овим просторима живели дуго, често и преко 100 година (на пример, у селу Угао пронашли смо податак: *Хукић Ариџ живе 120. љ.*), па њихови потомци често нису ни знали њихове године рођења, али можда и због малог простора на нишанима. Једино је код угледнијих људи долазио и податак о години рођења, али то су ређи примери.

³³ Према Исмету Смаиловићу велики број муслиманских имена по свом етимолошком пореклу не припада само једном оријенталном језику. Обично су то сложена имена, чији један део потиче из једног, а други из другог језика. Тако је, на пример, у именима: *Алага*, *Абдага*, *Фазлага*, *Хаџага*, *Хајрага*, *Хасага*, *Нусага* и сл. први део из арапског, а други (-ага) из турског језика. Ти су антропоними арапско-турског порекла, чије се значење утврђује према значењу њихових саставних делова (1990, стр. 83).

³⁴ Његово презиме било је *Ђоровић*, за које се зна да је и чувено беговско, а они су на Пештер дошли из *Осијека*.

³⁵ Од такође ретког *Елмихана* или *Османа* (Smailović, 1990, стр. 328, 415).

³⁶ Учен човек, теолог, кадија у већим градовима; титула коју је султан додељивао ученим људима као одликовање; титула која се додаје испред имена човека који је учио верске школе, па ма био и са мањом спремом’ (*Шкаљић*, 2014, стр. 439; Smailović, 1990, стр. 369). У РЈА (1911–1916, Дио VII, стр. 148) јавља се облик *Муло*, што је исто што и *муо*, говори се у *Прчњу* и *Котору* и представља врсту морске рибе, која се зове и *муљ*, *муљаљ*, *муљаш* (РЈА, стр. 157). А код *Вука* имамо облик *муљало*, *Муљанин*. Док је *Мула* и док је *Муљана* (*Караџић Стефановић*, 1975, стр. 374).

³⁷ Занимљиво је да се на ова два нишана не бележи презиме, него само лексема *мула*.

ЗАШТИТНА ИМЕНА

У групу профилактских имена убрајамо Ујкан 1883, Т, Курџан 1893, Це [тур. *kurt* 'вук'], Кајлан 1890, Ша [тур. *Кајлан* 'тигар'], Осман 1825, У [ар. *Uṭ mān* 'младунче дивље гуске, аждахе, змаја'] и сл. Ова имена давала су се из сујеверја да би се називима опасних животиња дете заштитило од нечастивих сила које би му могле наудити.

Овој групи припадао би и антропоним *Делија* 1875, забележен у Углу [< тур. *deli* 'јак, силовит'], а на овоме терену, свакако у значењу јунак, *кршан човек*.

СТРУКТУРА ИМЕНА

С творбеног становишта имена која се у овоме раду посматрају као оријентална, према пореклу основе или творбених морфема, а нарочито суфиксâ, готово сва су фонетски и графички прилагођена српском језичком слоју.

Сложена имена су сасвим ретка у нашој грађи, а једно од таквих антропонима јесте *Авдурахман* 1864, К; 1869, Гу, које представља варијанту имена (чешћу на Пештеру)⁴⁰ *Абдурахман* састављено од арапског *abd* ['роб, слуга'] и *Āl - Raḥmān* ['премилостиви'], затим *Хаџимана* 1861, У, од *hadži, haci* ['ходочасник светих места'] + хипокористик *Мана*, као и горенаведени антропоними *Алиаја*, *Халилаја*, *Рушааја*, *Ахмедбеј* и сл. У Бороштици смо такође пронашли име *Делијуша*, али, нажалост, не и податак о години. И ово име ишло би у категорију сложених антропонима састављено од *дели* + *Туша*. Код Абдулаха Шкаљића лексема *дели* значи 'махнит, луд, силовит', која се често додаје уз лична имена (2014, стр. 209). Међутим, као што је већ горе поменуто, на пештерском терену ово доводимо у везу са 'делија, јунак, неустрашив', а претпостављамо и да има везе са оцем, дедом, или неким од ближним претком, који је добио неку битку у прошлости, док други део ове сложе-

³⁸ Од турског *haci* ['ходочасник светих места']. Код муслимана се ова лексема обично додаје ономе ко је посетио свети храм Кабу у Меки (Smailović, 1990, стр. 259). Треба напоменути да нишани попут горе наведенога, који су из ранијега периода, немају презиме, него име оца (у овом случају *син Мехмедов*) и титулу, што на неки начин замењује сâм патроним.

³⁹ Тур. *başa* ['старешина, поглавар; титула имућнијим грађанима; јањичар'] (Шкаљић, 2014, стр. 116).

⁴⁰ Код старијих људи на простору Пештера често ће се и данас чути *авгесџ* наместо *авдесџ*, *Авдула* наместо *Абдулах* и сл.

нице, *Туџа*, вероватно представља хипокористик од имена *Туџро*.

Изведена имена знатно су бројнија и јављају се у комбинацији антропоним + суфикс из српског језика, на пример: *Ханкуша* 1890, *Љ* [од *Ханка*, турско-татарски *hân* 'цар, владар' + *-уша*]⁴¹, које је уједно и једно од чешћих имена у нашем материјалу; *Бузига* 1708, *П* [од тур. *Guzide* 'изабрана, одабрана' + *-а*]; *Беџија* 1892, *З* [од тур. *beğ* + *-ија*] и сл.

МОТИВАЦИЈСКА ПОДЕЛА НЕКИХ АНТРОПОНИМА

Ретко име из наше грађе које нисмо пронашли код Исмета Смаиловића, *Туџро* 1820, *Д*, највероватније је од албанске речи < *tut* 'страх' (*Fjalor...*, 2002, стр. 1376), па бисмо га можда могли превести као *Сџрахиња*.

Име *Лала* 1875, пронашли смо у Гоњу (Доњем) за које Исмет Смаиловић (1990, стр. 320) и Абдулах Шкаљић (2014, стр. 402) истичу да је персијскога порекла и значи 'тулипан, леп момак као цвет, драги момак', а потврду имамо и у РЈА 'име мушко (и женско?)' (1898–1903, В, стр. 892). Ово име регистровано је и у старим српским поменицима из XVI века, на пример, *Лала*: у *Поменику манасџира Крушедола* (МСПЦ 240, л. 78)⁴², у *Поменику манасџира Свеџе Тројице* (Пљевља, 74, л. 61), у *Поменику манасџира Дечана* (Деч. 109) 104'. Варијанта *Лале* 100 регистрована је у другом *Поменику манасџира Крушедола* (Турн Северин – 14731).⁴³ Облик *Лале* бележи и Франц Кос (1886, стр. 123) – *име неке шџиванке ромарице* и Вук (Караџић Стефановић, 1975, стр. 321) – *мушки надимак или џулија*. Милица Грковић (1977, стр. 118; 1983, стр. 185) каже да је *Лале* (*Лала, Лалко*) од *Лазар* словенско или хришћанско име које је потврђено и у *Дечанским хрисовуљама* (Грковић, 1983, стр. 185) као *Лале, Лалко, Лалоје, Лалин, Лалош*, а Домагој Видовић (2014а, стр. 189) сматра да је *Лало* скраћено од *Лазор* < лат. *Lazarus*, грч. *Lázaros*

⁴¹ „Удату жену у западној Херцеговини идентифицирају неки чланови обитељи и сумјештани патронимом твореним додавањем суфикса *-уша* на основу њенога дјевојачког презимена. Таквим патронимом се жели сачувати веза удате жене с њеним родом који мужу и укућанима постаје својта, а његовој дјечи такођер род. Стога суфикс *-уша* значи *џоџицање жене из некој рода*“ (Nosić, 1993, стр. 52).

⁴² У загради се налази сигнатура рукописне књиге.

⁴³ У *Поменику манасџира Крушедола* (Турн Северин – 14731) забележен је облик *Лалош* 104', а у *Поменику манасџира Дечана* (Деч. 109) осим *Лалош* 120' 145' и *Лалеџа* 53', још и *Лалин* 89.

< хебр. *el (ē) azār*, 'којему је Бог помогао' и сл. Дакле, овај хипокористик са основом *лал* обухвата шири ареал, али нисмо сасвим сигурни које је његово порекло и зашто се давало на проучаваном терену. Најближи смо тумачењу да се лексема *Лале* употребљавала на Пештеру од милоште, *лале моје*, или још чешће *љаље* (и у албанском језику) у значењу 'мило, драго моје', како су родитељи некада ословљавали најчешће дете, али и најближе сроднике и да је име, највероватније дато према томе.⁴⁴

Име *Мего* 1892, М од 'медвјед' (Карацић Стефановић, 1975, стр. 351) представља старо лично име, које је према Домагоју Видовићу потврђено врло рано и у хрватском ономастикону, од X столећа, а као презиме у нашим крајевима у почетку било као *Мегаковић* (2014б, стр. 33). Милица Грковић наводи варијанте *Мего* и *Мега*, истичући да су оне несумњиво превод имена *Ursus*, *Ursius*, *Ursinus*, које је некада било веома популарно у Италији и Далмацији, а може бити и хипокористик од *медвег* (1977, стр. 129). Према Исмету Смаиловићу ово је ретко мушко име које представља хипокористик од *Ахмед* и *Мехмед* (1990, стр. 331), а то је вероватно и у нашем материјалу.

ХИПОКОРИСТИЦИ

Бројни су хипокористици у нашој грађи. Сâм процес скраћивања оријенталних имена несумњиво је почео са исламизацијом, јер су се антропоними прилагођавали српском језику. Прве писане документе о овоме оставио је Евлија Челеби у свом *Пуџојису*, где, говорећи о *Именима досанских људи*, каже да народ у овој земљи своја имена изговара скраћено, па уместо Мехмед каже Мѣхо, уместо Ахмед – Ахмо, Шабан – Шāдо, Ибрахим – Ибро и сл. (1967, стр. 116). Према различитим творбеним моделима домаће антропоније хипокористици су направљени од оријенталних имена, те се напоредо јављају и као права лична имена и као хипокористици.

Грађа показује да код мушких имена доминира суфикс -о, који је и најпродуктивнији, а присутна су и два примера са суфиксом -а и један на -е, док су женски сви на -а.

а) мушки -о: *Аљо* 1876, Ј; *Бећо* 1881, К; *Цаљо* 1888, Д; *Дашо* 1893, Ч; *Десџо* 1895, Н; *Фако* 1837, СД; *Гано* 1870, БВ; *Хако* 1888, Бо; *Хаско* 1888, ДП; *Химо* 1875, Ту; *Ико* 1882, Д; *Кујо* 1878, Р; *Лушво* 1878, Др;

⁴⁴ А понекад се може чути и *љуље моје*, *љујо моја*, али и *љуљо моја* за женски род и сл.

Мано, Ж;⁴⁵ *Машо* 1878, Ши; *Муљо* 1892, У; *Неко* 1883, Г; *Незо* 1886, Ша; *Нуро* 1890, СД; *Нурћо* 1898, Ц; *Рамо* 1889, У; *Рашо* 1871, СД; *Ре-хо* 1885, Ђ; *Решо* 1863, З, Ђ; *Рушо* 1898, Г; *Смајо* 1897, Де; *Ташо* 1891, Д; *Зећо* 1872, Т; *Зишо* 1880, Д; *Зиљо* 1890, Ж;

б) -а: *Ала* 1871, Р⁴⁶; *Муја* 1886, Р;

в) -е: *Хуле* 1854, СД;

г) женски -а: *Ајка* 1890, З; *Алда* 1880, Т; *Беја* 1880, Ђ; *Бида* 1865, Ра; *Бека* 1874, Ту; *Џеца* 1874, З; *Џева* 1879, Л; *Гаља* 1891, У; *Фила* 1891, СД, али и *Фиља* 1898, Т;⁴⁷ *Хайа* 1888, Му; *Хуска* 1875, Д; *Ла-ша* 1875, БВ; *Наја* 1885, Р; *Наза* 1891, Р; *Рада* 1883, У; *Рува* 1888, Це; *Саћа* 1893; *Саја* 1894, ДП; *Шећа* 1889, Де; *Зика* 1880, Ж и сл.

Наравно, неки од хипокористика представљају скраћенице настале суфиксалном творбом: *Џемо* 1890, Ч (< Џемил); *Идро* 1898, Бћ (< Ибрахим), *Лашо* 1871, Г (< Латиф); *Бајро* 1886, Ба (< Бајрам), *Хајро* 1880, Ша (< Хајрудин), *Јусо* 1879, СД (< Јусуф); *Файа* 1897, Р (< Фати-ма), *Мера* (< Мејрема) 1885, Ш и сл.

Мушки хипокористик *Мано* може се чути на Пештеру, али не можемо прецизно рећи од којег је тачно имена добијен, могло би бити од *Нуман* или *Смаил*, но не треба искључити ни рецидив влашке културе у прошлости на овим просторима.

Сасвим ретко име *Бека* хипокористик је можда од женског антропонима *Бекија*, арапско *bāqiyūā* [’преживела, остала у животу’], што не искључује могућност да је новорођенче било слабашно и једва преживело, а за име *Џеца* Исмет Смаиловић истиче да припада групи скраћених или изведених антропонима, којима се не може утврдити прави изворни облик (1990, стр. 14).

На основу целокупне грађе приметили смо да су понародњена имена, прилагођена српском језичком систему било са измењеном основом, било са префиксом, суфиксом, или једним словом, знатно бројнија у односу на оригинал, а то се нарочито види код хипокористика, али и код пуних облика: *Хајдин* 1850, Ч; *Нурћо* 1898, Ц; *Речко* 1884, Ђ; *Аљо* 1876, Ј; *Шерифко* 1897, Бо; *Мурашка* 1886, ДП; *Хуска* 1875, Д и сл.

⁴⁵ На овом нишану не долази податак о години.

⁴⁶ Име са оваквим ликом вероватно нико није тако изговарао, јер оно није уобичајено на овоме терену, него ће пре бити *Аљо*.

⁴⁷ Ова варијанта очигледан је утицај албанскога језика и она је данас присутнија на сеоском терену.

НАДИМЦИ ИЛИ НЕСЛУЖБЕНЕ СКРАЋЕНИЦЕ ЛИЧНИХ ИМЕНА

Сасвим ретко се поред имена и презимена умрлог бележи надимак или хипокористик, а у једном примеру чак долази и лексема *звани*: Шкријељ Рустем *звани Мано* 1880, Бо; Хајдаровић Ибрима – Нана Ж, 1893.⁴⁸ Међутим, у примерима: Јусовић Назиф *Зифо* 1863, П; Авдурахман Хацић *Рашо* 1869, Гу; сасвим сигурно није реч о надимцима,⁴⁹ него о хипокористицима.⁵⁰

У највећем броју случајева уз име и презиме умрлог мушкарца наводи се име оца.⁵¹ Међутим, ту се често може јавити проблем да ли је у понеком примеру заиста у питању име оца, надимак или хипокористик умрлог (како су га сви у породици или окружењу звали, нпр. Авдул Реџо Љајић 1895, БВ), или су то неслужбене скраћенице личних имена.

Нека имена и презимена су наравно, погрешно исклесана. То свакако има везе и са карактеристикама српског народног језика онога ко је наручивао израду нишана, али и са клесарима који су га правили, а живели су далеко од Пештера, па такве облике морамо узимати са резервом. Једно од таквих имена јесте *Шачира* 1895, Бо уместо Шаџира, или презиме *Љаиз* ДП наместо Љајић и др.

НЕКЕ ЈЕЗИЧКЕ ЦРТЕ ИМЕНА

Забележена су имена у којима се уочава замена звучног консонанта безвучним (обично *c > z*),⁵² нпр. *Аџаз* 1876, Др уместо *Аџас*.

⁴⁸ С обзиром на то да овај *сиоменик њодигжу синови*, то упућује на закључак да је у питању надимак који је можда био само у кући унутар породице, али је могуће и да ју је цело село тако звало. Ова лексема на пештерскоме терену, такође је и назив за старију жену.

⁴⁹ О дефиницији надимака и њиховој класификацији и типологији в. више у: Čiłaš Šimpraga, 2011.

⁵⁰ Наравно, хипокористик, није надимак. У антропонимији је надимак све оно што одређеној особи није име. Међутим, велико је питање да ли неслужбени облици личнога имена које употребљавамо у неформалној комуникацији представљају надимке или су само варијантни облици личнога имена. Према Менац-Михалић прави надимци су они који нису настали од личнога имена или презимена носиоца, нити су њима мотивисани (1993, стр. 57). Живко Бјелановић сматра да свака промењена форма имена, није варијанта имена. Он надимке мотивисане именом дефинише као „оне поставке у којих фонолошка или творбена преинака имена изазива значењске промене које нису само хипокористичког или пејоративног карактера“ (1982, стр. 185–186).

⁵¹ В. слике 4 и 5 на крају рада.

Насупрот томе, има примера у којима је последњи сугласник обезвучен (обично $g > \bar{y}$, $z > c$ или $\delta > \bar{y}$), нпр: *Ахмеџ* 1885, У, уместо Ахмед; *Рашиџ* 1890, Рас – Рашид; *Есаџ* 1882, Ж – Есад; *Мехмеџ* 1879, Л – Мехмед; *Халиџ* 1896, Ши – Халид; *Адиџ* 1887, Ч – Абид; *Иљас*⁵³ 1898, Д – Илијаз; *Раџ* 1874, У – Рагид и сл.

У нашем материјалу бројне су и варијанте имена, а то су уједно примери за неразликовање африката ч – ћ: *Чеџа* 1890, Г (од Чезиџа), које је чешће, и *Ћеџа* 187[?], Ши (вероватно хипокористик од Ћезиџа) и сл.

На овоме терену се под утицајем албанскога језика често јавља љ (у изговору палатализован глас л), наместо л (у писању на споменицима је љ), што се види и на антропонимима: *Сељман Љековић* 1843, Ре. Међутим, на нишану поред стоји и *Лековић* Шабан 1891, Ре. Ту су још и примери: *Авдуљ* 1876, Де; *Халиџ* 1870, Ту; *Муслиџа*⁵⁴ 1882, У; *Маљић* 1895, Бћ; *Муљо* 1892, У; *Џемиља* 1892, Ре; *Ељмаза* 1878, То; *Аљема Ме*, 1889; *Маљића* 1895, Бћ; *Сељима* 1892, У; *Џуљија* 1875, Де; *Заљиџа* 1885, Ко,⁵⁵ као и женски хипокористик *Суљма* 1872, Ту (од имена Сулејма, а у овом случају Суљејма) и сл. Овакве варијанте имена нису потврђене код Исмета Смаиловића, што несумњиво показује специфичност имена на пештерском терену.⁵⁶

Наведена особина, као и неутрализација парова африката ч – ћ, карактеристика је периферних српских говора (нпр. и у косовско-ресавском дијалекту) у којима је приметан контакт с балканским несловенским језицима, односно дијалекатске зоне којој

⁵² О овоме в. више у: Шкаљић, 2014, стр. 35. Наиме, на овоме терену под утицајем албанскога језика десоноризација је захватила све финалне звучне сугласнике на крају речи у великом броју примера.

⁵³ Међу именима синова који су подигли нишане долазе и облици *Пајас* и *Иљас* која смо забележили у Глоговику.

⁵⁴ Наравно, ова имена се јављају и са л, на пример *Муслија* 1883, Г, али их за ову прилику не наводимо.

⁵⁵ Тако ће се на нишанима срести и *Ељ фаџиха* У, *фамиљија* Ж, *рахмеџи* Ж, *Џемаил* Ме, *Смаил* Ме, *Саљи* (хипок. од Салих) БВ, *Мељћа* Р (име синова или ћерке (последње име), који су подигли нишане) и сл.

⁵⁶ Наиме, у тутинско-новопазарском говору (код муслимана) изговор гласа љ флукутира, па се могу чути примери са стандардним новоштокавским изговором, али и они у којима овај глас има вредност алвеоларно-палаталнога гласа л', што се на споменицима (не само у писању антропонима него и других лексема) могло видети као љ. Овакви примери у говору муслимана чују се и данас на простору Пештера, а љ најчешће има вредност алвеоларно-палаталнога л', док је, у говору Срба на овоме терену (данас) изговор сонаната љ стандардноштокавски.

припадају испитивана насеља. Дакле, и у изговору, надевању, писању пештерских антропонима, приметан је утицај албанскога или турскога фонетизма.

ЗАКЉУЧАК

Овим истраживањем обухваћени су извори ексцерпирани са најстаријих нишана на Пештеру у XVIII и XIX веку. Донета је само доступна читљива грађа из које је узет узорак, јер су нишани веома оштећени.

Порекло данашњег становништва Пештера (које је углавном муслиманско) јесте досељеничко, насељено крајем XVIII и почетком XIX века из разних крајева, највише динарских.

С обзиром на то да се у нашој грађи појављују презимена настала од основа албанскога порекла (*Гицић БВ, Кучевић Ж, Пљакић У, Ујкановић Бћ* и сл.), за ову прилику осврнули смо се само на неке од њих, јер је наше истраживање било усмерено ка антропонимима. Наиме, у питању су хибриди (творба словенска), па их не можемо сматрати позајмљенима из албанскога језика, осим на пример, презимена *Хукај*. Наравно, присутност оваквих презимена нимало не изненађује, јер је чињеница да су на ове просторе Албанци дошли на прелазу XVII и XVIII века.

Најчешће писмо најстаријих анализираних нишана (XVIII век) на Пештеру јесте ћирилица, потом османско (старотурско) и латиница. Примећено је да је у XIX и почетком XX века све чешћа латиница, а данас, искључиво латиница.

Према анализираном материјалу, основу антропонимског фонда (на старим нишанима) чине имена оријенталног порекла, затим понародњена, прилагођена српском језику, албанска, или она чија је основа албанскога порекла, а најмање је словенских антропонима.

Унутар корпуса могло се видети да су имена оријенталнога порекла заступљенија, док су понародњена специфичнија и разноврснија.

Такође је примећено и да имена оријенталног порекла имају углавном пожељне квалификације (естетске, карактерне), као на пример: *Бахџа* 1880 Р; *Хајруша* 1891, Р; *Рушо* 1898, Г; *Иза* 1888, БВ, од *Изџа* и сл., што је карактеристично за оријенталну традицију надевања антропонима уопште.

Сама грађа представља богат дијакрони онимијски корпус јер садржи и низ данас заборављених имена, као на пример: *Безим* 1890, Д; *Кујо* 1878, Р; *Туйро* 1820, Д; *Бека* 1874, Т; *Џеца* 1874, З; *Мушка* 1882, Р; *Пенда* 1864, Р и сл.

На основу целокупне грађе може се закључити да су муслимани на Пештеру углавном знали за све оне основне антропонимске типове који су већ према Исмету Смаиловићу утврђени и код муслиманског становништва у Босни и Херцеговини, али се издваја и један сасвим специфичан слој имена (*Смаил Ме*, *Саљи БВ*, *Мељћа Р*), који даје посебан печат овоме терену.

Та специфичност пештерскога терена може се видети и код хипокористика са основом *лал*, који (иако обухвата шири ареал) на Пештеру има специфично значење. Лексема *Лале* употребљавала се од милоште, *лале моје*, или чешће *љаље* (такође и у албанском језику) у значењу 'мило, драго моје', како су родитељи некада ословљавали дете, али и најближе сроднике. Претпостављамо да је ово име резултат мешања са несловенским становништвом.

Од имена словенскога порекла јављају се врло разноврсна, заштитна (*Мушка* 1862, Н; *Немка* 18), али и стара имена: *Меџо* 1892, М (потврђено у хрватском ономастикону од X столећа); потом *Плаво* (потврђено у старим српским поменицима из XVI века).

Сложених имена је мало, свега три (*Авдурахман* 1864, К; 1869, Гу; *Делиџушија* Бо), док је изведених знатно више и јављају се у комбинацији антропоним + суфикс из српскога језика (*Ханкуша* 1890, Љ).

У проучаваној грађи бројни су хипокористици, а тај процес скраћивања оријенталних имена несумњиво је почео са исламизацијом, јер су се арапска и турска лична имена прилагођавала српском језику.

Код мушких хипокористика доминира суфикс *-о*: *Муљо* 1892, У; *Неко* 1883, Г; *Незо* 1886, Ша и сл., док се код женских јавља само *-а*: *Наја* 1885, Р; *Наза* 1891, Р; *Рада* 1883, У и сл.

Сасвим ретко се поред имена и презимена умрлог бележи надимак или хипокористик. У многим примерима било је тешко схватити да ли је у одређеном случају реч о хипокористику, имену оца, надимку (*Авдул Реџо Љајић* 1895, БВ), или је можда реч о неслужбеној скраћеници личнога имена.

Тутинско-новопазарско сјенички говор карактерише неразличовање африката ч – ћ (*Чеџа* 1890, Г и *Ћеџа* 187[?], Ши), потом прелаз л у љ (*Џемаил Ме*; *Ељмаза* 1878, То и сл.), што се тумачи утицајем албанскога или турскога фонетизма. Такође, под утицајем албанскога језика десоноризација је захватила финалне звучне сугласнике на крају речи у великом броју примера (*Есаи* 1882, Ж; *Халии* 1896, Ши и сл.).

Имена оријенталног порекла на овим просторима сасвим сигурно осликавају миграције и етнојезичка прожимања, као и различите слојеве и степене прилагођавања турског лексичког носа словенском творбеном обрасцу.

Сви ти несловенски елементи, сублимација различитих језика и културâ, потврђују претпоставку да пештерска територија ни у језичком смислу није компактна, због чега је за анализу одређенога имена, одређивање порекла, класификације, нужно у разматрање узети наведене елементе. А овим је само начињен још један корак у употпуњавању неистражене ономастичке слике овога краја.

ПРИЛОЗИ

Слика 1. Пружањ

Слика 2. УГАО

Транслитериран и транскрибован текст овог записа:

El - merhûm
Suleyman ibn
El - hâcc
Omer
Rûhiçün El - Fâtiha
Sene 1242.

Слободније језички осавремењен текст овог записа:

Умрли
Сулејман син
Хаџи Омеров
За његову душу
Проучите фатиху (молитву)
Године 1826/27.

Слика 3. ЖАБРЕН

Транслитериран и транскрибован текст овог записа:

El - merhûm
Насо
Bin Halil
Ruhuna
El - Fâtiha
Sene 1283.

Слободније језички осавремењен текст овог записа:

Умрли
Хаџо
Син Халилов
За душу му фатиха
Године 1866/67.

Слика 4. РАСНО

Транслитериран и транскрибован текст овог записа:

El - merhûm
El - magfûr
Şaha binti
Smayo
Rûhiçün El - Fâtiha
Sene 1298.

Слободније језички осавремењен текст овог записа:

Умрла
Од Бога помилована
Опроштена
Шаха кћи Смајова
За душу јој проучи фатиху
Године 1880/81.

Слика 5. Беле Воде

Транслитериран и транскрибован текст овог записа:

El - merhûm
Hamid
bin Yuso
Rûhiçün El - Fâtiha
Sene 1313.

Слободније језички осавремењен текст овог записа:

Умрли
Хамид
Син Јусов
Души му фатиха (моли-
тва)
Године 1895/1896.

- ЛИТЕРАТУРА Адамовић, М. (1973). О пореклу српскохрватских османизама. *Јужнословенски филолоџ*, 30 (1–2), 230–236.
- Ајети, И. (1982). *Сџудује из исџорије албанској језика*. Приштина: САНУ, Одељење језичких и књижевних наука и уметности.
- Барјактаревић, М. (1960). *Рујова*. Београд: Српска академија наука и уметности. Грковић, М. (1977). *Речник личних имена код Срба*. Београд: „Вук Караџић“.
- Грковић, М. (2004). Историјски пут српског именослова. Предавања из историје језика. *Линџивисџичке свеске*, 4, 43–69.
- Грујић, Р. (1936). *Зборник за исџорију јужне Србије и суседних обласџи*, I. Скопље: Скопско научно друштво.
- Даничић, Ђ. (1975). *Рјечник из књижевних сџарина срџских*. У Биограду 1863, II. Фототипија издања. Љубљана: Младинска књига.
- Гафуров, А. (1971). *Лев и Кијарис (О восточних именах)*. Москва: Академија наук СССР – Институт востоковедения, издательство „Наука“.
- Ивић, М. (1995). *О зеленом коњу. Нови линџивисџички ојледи*. Земун: Библиотека XX век. Београд: Словограф.
- Ивић, П. (2009). *Срџски дијалекџи њихова класификација. Приредио Слободан Ремџић*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Караџић Стефановић, В. (1935). *Срџски рјечник исџумачен њемачкијем и лашинскијем рјечима*. Четврто државно издање. Београд: Штампарија Краљевине Југославије.
- Катић, Т. (2010). *Ојширни јојис Призренској санџака из 1571. јојине*. Београд: Историјски институт.
- Милојевић, Б. (1921). Пештер и Сјеница, антропогеографска скица. *Гласник Географској друшџва*.
- Мушовић, Е. (1980). *Пешијер и њејово сџановнишџво у јрошлосџи*. Гласник Етнографског института Српске академије наука и уметности, XXIX, 63–85.
- Мушовић, Е. (1989). *Сџановнишџво сјеничкој и јујинској краја*. Београд: Стручна књига.
- Новаков, Д. (2017). *Имена Поменика манасџира Крушедола*. Београд: Институт за теолошка истраживања – Православни богословски факултет Универзитета у Београду.
- Новаков, Д. и Шкријел, Р. (2018а). Писма старих нишана неких села на Пештеру. *Башџина*, Св. 44, 149–166.
- Новаков, Д. и Шкријел, Р. (2018б). *Исџоријске, анџројонимџске и јашројонимџске слике забележене на сџарим нишанима у селима на Пешијеру*. У: М. Лончар-Вујновић (ур.), *Наука без јраница 2 – Мејународни јемашки здор-*

- ник. *Увиди и изазови*, (181–196). Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Павловић, М. (2009). *Села Сјеничкој краја. Антропоеографска проучавања*. Београд: Универзитет у Београду, Географски факултет.
- Пешикан, М. (1986). *Стара имена из Доњег Подримља. Ономајолошки прилози VII*, 1–118.
- РСАНУ: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*. IV. Београд: Српска академија наука и уметности, 1966.
- Селимовић, С. (2017). *Презимена и њихово порекло на сјеничко-ћешћерској висоравни*. Ужице: Графичар.
- Стијовић, С. (1980). Преглед антропонимских типова код „Бошњака“ у Метохијском (Пећком) Подгору. *Јужнословенски филолој*, XXXVI, 113–119.
- Томић, Ј. (1995). *О Арнаућима у Сјарај Србији и Санџаку*. Београд – Приштина: Просвета – Панорама.
- Цвијић, Ј. (1996). *Основе за географију и толологију Македоније и Сјаре Србије*. Сабрана дела. Књ. 12. Београд–Судотица: САНУ – Завод за уџбенике и наставна средства, Бирографија.
- Челеби, Е. (1967). *Пућојис. Одломци о јуославенским земљама*. Сарајево: „Свјетлост“.
- Шабановић, Х. (1972) (ур.). *Обласћ Бранковића. Ојширни кајасћарски јојис из 1455. јодине*. Сарајево: Оријентални институт Сарајево.
- Шкаљић, А. (2014). *Турцизми у нашем језику*. Београд: Рудикон.
- Алић, А. (2008). *Sumarni popis Sandžaka Bosna iz 1468/69. godine*. Mostar: Islamski kulturni centar Mostar.
- Azemović, Z. i Luboder, Z. (2007). *Urezano u kamenu i pamćenju*. Rožaje: El-Ke-limeh.
- Begović, Dž. i Begović-Ličina, Š. (2012). *Sandžački rječnik. Prilog leksikografiji bosanskog jezika*. Sarajevo: Udruženje građana porijeklom iz Sandžaka u BiH.
- Bešlagić, Š. (1971a). *Stećci i njihova umjetnost*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Bešlagić, Š. (1971b). *Stećci. Kataloško-topografski pregled*. Sarajevo: Narodna biblioteka „Srebrenik“.
- Bešlagić, Š. (1978). *Nišani XV i XVI vijeka u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Bešlagić, Š. (2015). *Ćirilički epigrafski spomenici srednjovjekovne Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Društvo za proučavanje srednjovjekovne bosanske historije Stanak.
- Bjelanović, Ž. (1982). *Fonološke varijacije i varijante u antroponimiji. Onomastica Jugoslavica*, 9, 175–187.

- Brozović Rončević, D. (2003). Turski jezični sloj u hrvatskim prezimenima. Od indoeuropeistike do kroatistike. U: R. Matasović (ur.). *Zbornik u čast Daliboru Brozoviću*, (67–77). Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- Vidović, D. (2014a). Mali povijesni rječnik osobnih imena stolačkoga kraja. *Godišnjak za povijest i kulturu*, XII, 179–199.
- Vidović, D. (2014b). *Metkovski prezimenski mozaik*. Metković. Gradsko kulturno središte Metković.
- Jireček, J. K. (1912). *Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien: Studien zur Kulturgeschichte des 13.–15. Jahrhunderts. Erste Teil 1/von Constantin Jireček*. Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch – Historische Klasse; Bd. 56, [Abh.] 2, Wien: in Kommission bei Alfred Hölder.
- Kos, F. (1886). Ob osebnih imenih pri starih Slovenich. *Letopis Matice slovenske za leto 1886*, 107–151.
- Menac-Mihalić, M. (1993). Elementi drugog sustava u nadimku. *Folia onomastica Croatica*, 2, 57–66.
- Miklosich, F. (1963). *Lexicon paleoslovenico–graeco–latinum*. Emendatum auctum, Wien: SCIENTIA VERLAG AALEN.
- Mujezinović, M. (1974). *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini*, I. Sarajevo: „Veselin Masleša“.
- Mujezinović, M. (1977). *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini. Istočna i centralna Bosna II*, Sarajevo: „Veselin Masleša“.
- Nosić, M. (1993). Tvorba andronima, patronima i metronima u zapadnoj Hercegovini. *Folia onomastica Croatica*, br. 2, 47–55.
- OSMANLI: *Osmanli türkçesi sözlüğü. 3. baskı*. Parlatir, İsmail. (2011). Ankara: Ankara Üniversitesi ve Türk Dil Kurumu.
- Pašić, I. (2017). *Od stečka do nišana u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Preporod.
- RJA: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880–1882–1976.
- Skok, P. (1971–1974). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Smailović, I. (1977). Hipokoristici i derivati muslimanskih imena orijentalnog porijekla. *Jezik*, 3, 74–80.
- Smailović, I. (1978). *O osobnim imenima slavenskog porijekla u bosanskohercegovačkih Muslimana*. *Filologija*, 8, 283–290.
- Smailović, I. (1990). *Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini*. II izdanje. Sarajevo: Institut za jezik i književnost.
- TÜRKÇE: *Türkçe – sırpça sözlük*. Đinđić, S. i Teodosijević, M., Tanasković, D. Ankara: Atatürk kültür, dil ve tarih yüksek kurumu, 1997.
- Fjalor: *Fjalor i shqipëse se sotmë*, Tiranë: Botimet Toena, 2001.

- Frančić, A. (1993). Međimurska prezimena motivirana zanimanjem. *Folia onomastica Croatica*, 2, 67–78.
- Hadžijahić, M. (1973). *Predislamski elementi u kulturi bosanskih Muslimana*. Univerzitet u Sarajevu: Fakultet političkih nauka i Institut za društvena istraživanja.
- Haverić, Đ. i Šehović A. (2017). *Riječi perzijskog porijekla u bosanskom jeziku. POSEBNA IZDANJA 25*. Sarajevo: Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu.
- Čaušević, E. (1996). *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Čilaš Šimpraga, A. (2011). Osobni nadimci u seoskoj sredini na primjeru Promine. *Folia onomastica Croatica*, 20, 21–48.
- Čilaš Šimpraga, A. (2012). Etnici i kretici u Drniškoj krajini. *Folia onomastica Croatica*, 21, 17–36.
- Džogović, A. (2006). *Onomastika Župe i Prizrenskog Podgora*. Prizren: Udruženje bošnjačkih pisaca u skandinavskim zemljama.
- Šaćić, M. (2000). *Kolašinci*. Beograd: Mrlješ.
- Šimundić, M. (1982). Nepoznata osobna imena XII stoljeća. *Onomatološki prilozi*, III, 121–149.

DRAGANA S. NOVAKOV
UNIVERSITY OF NOVI PAZAR
DEPARTMENT OF PHILOLOGICAL SCIENCES

REDŽEP Š. ŠKRIJELJ
UNIVERSITY OF NOVI PAZAR
DEPARTMENT OF PHILOSOPHICAL SCIENCES

SUMMARY FROM THE ANTHROPNOMY OF CETAIN SETTLEMENTS ON THE PEŠTER PLATEAU ON OLD ISLAMIC TOMBSTONES (NIŠANS) FROM XVIII AND XIX CENTURY

Based on the collected material from Pešter, the paper analyzes personal names and nicknames extracted from the oldest epitaphs. This research covers sources dating from the 18th and 19th centuries. On this occasion, we will not present the entire anthroponymic layer of Pešter, as many of the monuments are badly damaged (broken, sunk or covered with moss). The general part of the paper includes a concise overview of the history of Pešter, the analysis of its former and present territorial span, as well as an overview of the origin of some families. The second part of the work is based on the field research and analysis of the anthroponyms read. Much of the

rich epigraphic material on Pešter has not been scientifically researched to date, which is the case with the inscriptions on the grave notes that form the subject of this paper.

KEYWORDS: Pešter, anthroponyms, *nišan*, popular language, Cyrillic alphabet, Ottoman (Old Turkish) script, Latin alphabet.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).